

Žalmy Kodály a Suchoňa v Ruskej – príbeh Koncertu porozumenia

Skúste si predstaviť, že v malej dedine so 600 obyvateľmi na juhovýchodnom Slovensku znejú vrcholné orchestrálno-zborové diela slovenskej a maďarskej hudby 20.storočia, Suchoňov Žalm zeme podkarpatskej a Kodályov Psalmus hungaricus za účasti 200 hudobníkov a spevákov z Ukrajiny, Maďarska, Rumunska a Slovenska. A k tomu obe skladby spolu prvýkrát. Píšeme 21.jún 2008. Vskutku historická udalosť, ktorá si zaslúži celú sériu blogov.

Na úvod podotknem, že organizácia Koncertu porozumenia ma psychicky vyčerpala asi do takej miery, že by to vyrovnali možno tri celoročné dovolenky. Ale stála za to! Niekedy na jar 2007 sa v mojej hlave zrodila ona šialená myšlienka: Kodály a Suchoň spolu, dva žalmy, dve nádherné a strašne ťažké diela prvýkrát za sebou, a práve u nás na maďarsko-slovensko-ukrajinskom trojhraníčí, na počesť schengenského rušenia hraníc, za humanizmus a porozumenie a maďarsko-slovenský dialóg a podobne...

Myšlienku som si nejaký čas strážil ako vzácny poklad, nikto o nej nevedel. V máji 2007 som sa s ňou zdôveril najprv riaditeľovi Vyšehradského fondu Forraiovi, ktorý vtedy prednášal vo Veľkých Kapušanoch. Ako sa neskôr ukázalo, nebola to správna voľba. Hoci sa pán riaditeľ o mojom pláne vyslovil pochvalne a prisľúbil pomoc, keď v októbri prišlo k hodnoteniu projektov, ten môj podporený nebol.

V zásade som húževnatý človek. Nerezignoval som na víziu slávnostného koncertu a podal som projekt na naše ministerstvo kultúry. A hľa, tam ho podporili. Napokon Suchoňova storočnica bola v roku 2008 našou kultúrnou prioritou. Chybička krásy, že podpora znela na polovicu žiadanej sumy. To už sme však v marci 2008. Keďže po desiatkach najrôznejších jednaní a tisícoch pretelefonovaných korún bol interpretačný aparát ešte pred podaním projektu spolu, mohol som sa venovať riešeniu závažného hlavolamu, ako zohnať chýbajúcu polovicu peňazí. Písať rýchlo ďalšie projekty, žiadať, vybavovať.

Od marca do júna môj život znamenala organizácia Koncertu porozumenia. Keď už vec vyzerala celkom optimisticky - v neposlednom rade vďaka pánovi eurokomisárovi Figel'ovi, ktorý nad koncertom prevzal záštitu - prišli nečakané problémy s orchestrom. Užhorodská filharmónia (najprv mala hrať košická, bohužiaľ tento zámer stroskotal) necelé dva týždne pred koncertom svoju účasť oficiálne odriekla. Situácia na infarkt.

(...)

Prečo sa koncert takmer nekonal

Keď som sa 10.júna 2008 dozvedel, že viac než polovica užhorodských filharmonikov (primárne pre problémy s vízami) odmietla vycestovať, bolo jasné, že ma čaká najväčšia zaťažkávajúca skúška. Ako koncert zachrániť. Ostalo iba 15 Užhorodčanov na čele s nesmiernou agilnou dirigentkou Ilonou Korolenko, ktorá urobila všetko, aby zo „susedného“ Lvova prišli ako výpomoc ďalší pätnásť. Dobré, ale to je stále iba tridsať hráčov. Takže som lanáril v košickej filharmónii, na košickom konzervatóriu a v maďarskom Sátoraljaújhelyi, kde majú slušný komorný orchester. Podarilo sa dať dokopy 45 ľudí, čo je pre uvádzané diela minimum. Aj tak sme nezohnali úplne všetko. Napríklad Suchoň v Žalme predpisuje tri trúbky. Hrala len jedna trúbkarka, ale tá bola skvelá! Medzi nami, niekedy je horšie počuť tri nie celkom spolu ladiace a priemerné trúbky, ako jednu ozaj dobrú... Podobných príkladov bolo viac. Predpokladám však, že nikto z poslucháčov na

koncerte nepostrehol, že obsadenie nebolo stopercentné.

Problémy s orchestrom však neboli jediné, ktoré konanie Koncertu porozumenia vážne ohrozovali. Na akcii sa zúčastnilo celkom dvesto hudobníkov a spevákov; tri štvrtiny z nich raz alebo dvakrát na mieste kvôli spoločným skúškam prespali. Už viete, že namiesto Užhorodskej filharmónie hralo príležitostné orchestrálne teleso, ktoré som – verný skutkovému stavu – nazval ako Symfonický orchester Užhorod-Lvov-Košice-Sátoraljaújhely. Speváckych zborov prišlo až štyri: výborné študentské zbory z Debrecenu a Oradey, Bartókov zbor z Miskolca a Slovenský filharmonický zbor. Totiž, ak to náhodou neviete, Suchoňov Žalm okrem SFZ nikto na Slovensku nedokáže zaspievať! (Keď sa mýlim, prosím, opravte ma.) Lenže filharmonický zbor z Bratislavy, to je tvrdý oriešok. Sú to predsa profesionáli a ako takí moje svoje nároky na pobyt. Asi na desiaty krát sa mi podarilo pre nich zabezpečiť kvalitné bývanie na Zemplínskej Širave, aj keď v troch hoteloch (boli však tesne vedľa seba). Ostatné zbory a orchester bývali v Kapušanoch. Aj tu sme podnikli zmeny na poslednú chvíľu. V robotníckej ubytovni netiekla teplá voda, to som musel vylúčiť. Na stredoškolskom internáte sa vyskytli vážne hygienické problémy – bohužiaľ (alebo našťastie...) som sa o nich dozvedel až po funuse. V turistickej ubytovni by to aj pomerne išlo, nebyť toho nešťastného nočného flámu, kvôli ktorému sa niektorí Ukrajinci s flámujúcimi vraj skoro pobili. V jedinom nízkokapacitnom, pomerne slušnom penzióne býval sólista SND, tenorista Michal Lehotský. Dúfam, že aspoň on bol bezozvyšku spokojný.

Keď už boli ľudia, vyriešilo sa ubytovanie a ostatné technické problémy, prišlo, čo – možno chybne - nečakal nikto. Koncert sa konal v rímskokatolíckom kostole obce Ruská, okres Michalovce. Odtiaľ pochádza slávny ochranca egerského hradu pred Turkami István Dobó, ktorý v Kapušanoch má námestie aj sochu. Zhodou okolností sa v starobyľom kostole len nedávno skončili archeologické práce a práve v čase konania koncertu sa tam pripravovalo Dobóovo znovupochovanie, na ktoré v Ruskej očakávali tisíce ľudí. Napriek všetkým ubezpečeniam a dušovaniu starostu i farára, že najneskôr deň pred koncertom bude všetko OK, odpratané, umyté a prichystané, realita bola iná. Kostol nebol ešte ani deň pred koncertom, 20. júna v adekvátom stave! No nič, skúšali sme v kultúrnom dome, z toho tragédiu nikto nerobil. Horšie to bolo na druhý deň. Veľký deň D, keď sa konal Koncert porozumenia, nad ktorým prevzal záštitu Ján Figel', ktorý podporilo asi desať subjektov, na ktorom účinkovalo dvesto ľudí zo štyroch krajín, o ktorom vydali správy viaceré tlačové agentúry, o ktorom informovali celoštátne televízie. Kostol nebol v poriadku ani o dvanástej napoludnie, na ktorú bola stanovená generálna skúška. Tu už končili všetky žarty.

(pokračovanie zajtra)

(...)

Sobota 21.6.2008 – deň D

Po prijatí informácie, že namiesto 12:00 bol začiatok generálky kvôli stavu kostola (a rozhodnutiu pána farára) stanovený až na jednu hodinu poobede, permanentný stav vysokého napätia ma priviedol k neschopnosti čo i len zúriť. Extrémny psychický tlak troch posledných dní ma však dočasne pripravil aj o schopnosť racionálne uvažovať a operatívne riadiť. Dnes môžem sebakriticky priznať, že celé som mal pripraviť lepšie. Lenže ako, keď nikto z nás s takouto megaakciou nemal skúsenosť? Postavil som na organizovanie koncertu štáb, ktorý však v zásade zlyhal. Polovica členov štábu nebola počas dvoch najkritickejších dní v stálej pohotovosti, aj keď to zväčša prisľúbili (dodajme, že išlo o štáb dobrovoľníkov). Ostali sme v podstate traja a dvom kolegom za ich obetavosť a duchapřítomnosť aj po polroku srdečne ďakujem. Bolo nás však málo. A v pozadí žiadna silná inštitúcia, okrem základnej umeleckej školy...

Práve pre spomenutý tlak som ani vlastnú robotu nestíhal, napríklad prípravu a tlač textov skladieb som dokončil až posledný deň napoludnie. Medzitým syčali hrozivé telefonáty. Filharmonický zbor nemal pripravenú skúšobnú miestnosť, nikto ho oficiálne neprijal, navyše sa generálka oneskorila a 66 ľudí z Bratislavy (spolu s ostatnými) muselo čakať. Toľko prešľapov! Nečudo, že som

predstaviteľov zboru riadne pobúrili. Aspoň že sa na obed podával chutný guláš a v Ruskej sa čapovalo slušné pivo. Predpokladám, že v predmetnej krčme mali tento deň aspoň také tržby, aké normálne mávajú za mesiac. Pivo a guláš pochopiteľne všetkým náladu zlepšil. Nie zas však natoľko, aby som hneď pri svojom príchode na miesto činu nedostal od niektorých predstaviteľov SFZ výnimočne zdrvivú kritiku.

„Ako je možné, že ste koncert nezrušili? Prečo sa skúška začína o jednej, keď sa mala začať o dvanástej? A vôbec, čo sú to za podmienky?“ - oboril sa na mňa predstaviteľ SFZ.

„Prepáčte, ale nakoľko koncert nemalo sumou podporilo ministerstvo kultúry a záštitu prevzal Ján Figel', asi by zrušenie koncertu nebolo správne“ - bránim sa zanovite.

„Keby pán Figel' videl, aké sú tu podmienky, zrušil by koncert sám!“ - vyhlásil múdro predstaviteľ SFZ.

Nuž na tom sme sa nedohodli. Ale ak budeme objektívni, túto spfšku som si vlastne zaslúžil. Možno som sa predošlý večer nemal zabávať s hudobníkmi a mal som radšej písať texty - a všetko by som lepšie stíhal... Čo ja viem. Treba dodať aj to, že SFZ do Ruskej pricestoval fakticky za „výrobné náklady“, bez nároku na „zisk“, s úmyslom podporiť správnu vec a to sa patrí oceniť. Podobne tak učinili aj študentské zbory z Debrecenu a Oradey.

No stalo sa niečo ešte horšie – generálka sa nezačala ani o jednej. Bezradné, bezmocné čakanie pokračovalo. Našťastie hudobníci a speváci to tak dramaticky neprežívali. Bavili sa, popíjali, sústredovali sa, prípadne cvičili. Okolo pol tretej sa konečne začala skúška. Prvá a posledná spoločná, kde boli prítomní všetci účastníci. Keď zaznel prvý akord Suchoňovho Žalmu – vtedy, ale až vtedy! - vedel som, že sme vyhrali. Koncert sa konať bude. V očiach mojich a najbližších spolupracovníkov sa objavili slzy. „Zem, krása bez úsmevu...“

(pokračovanie na Nový rok)

(...)

Po rozhodujúcej úľave a nadobudnutí presvedčenia, že sa Koncert porozumenia naozaj uskutoční mi do osemnástej hodiny, jeho začiatku zostala jediná povinnosť - vyplodiť nejaký prejav. Pán starosta Ruskej Lakatos (inak všetka vďaka aj jemu - robil, čo mohol) na tento účel poskytol svoju kanceláriu a ponúkol ma vodkou s pivom. Na mieste sa mihol riaditeľ Kultúrneho inštitútu Maďarskej republiky (spoluorganizátor koncertu) pán Krasztev v spoločnosti živej legendy maďarskej vedy, genetika Czeizela. O 17.00 som sa mohol prezliecť a overiť si, či je všetko na začatie koncertu pripravené.

Začali sa schádzať ľudia. Padol mi ďalší kameň zo srdca – už bolo jasné, že bude viac poslucháčov, ako vystupujúcich. Prichádzali návštevníci z Košíc, z Maďarska, redaktori z rozhlasu a televízie. Desiat minút pred začiatkom už bol problém nájsť dobré miesto. Tri uvítacie vety v slovenčine a maďarčine som pripravil aj pánovi starostovi - do ukrajínčiny ich už nikto nepreložil, škoda.

Starosta privítal, ja som rečnil. Medzitým na oltári nastúpené maďarské zbory a symfonický orchester pekne čakali. A konečne sa mohol začať samotný koncert, ktorý ma stál celý rok organizačnej námahy, duševného vypätia, desiatky pretelefonovaných hodín, stovky emailov, špeciálne cesty do Košíc, Debrecenu a Užhorodu, samozrejme všetko z vlastného. Na improvizované pódium sa postavil dirigent Kodályovej skladby Sándor Berkesi, ktorý Psalmus Hungaricus mimochodom dirigoval tento deň desiaty krát. Riaditeľ reformovanej cirkevnej hudby v Debrecene, významná autorita sakrálnej hudby v Maďarsku, prvotriedny zbormajster Berkesi nesklamal. Zbory a orchester podali nadšený výkon, podobne ako mladý maďarský tenorista Dániel Potyók. Zaplnený kostol aplaudoval. V laviciach sme videli známe tváre miestnych a regionálnych „celebrít“, ale tiež aspoň toľko jednoduchých, v tom najkrajšom zmysle obyčajných miestnych ľudí. Ozaj, nezabudnime, že podľa dostupných údajov zaznel Kodályov Psalmus na Slovensku CELKOVO tretíkrát!

Chvíľa oddychu pre poslucháčov i muzikantov, kým sa zbory vystriedali. A už znela úvodná fanfára

Žalmu zeme podkarpatskej s hrozivou zväčšenou kvartou. Je to vskutku ťažká muzika, trochu som sa obával, že niektorí poslucháči počas koncertu vstanú a odídu. Ale nestalo sa... To len jednu mamičku (zhodou okolností dobrú známú) som musel zdvorilo požiadať, aby sa so svojim plačúcim bábätkom posunula o pár metrov ďalej smerom k východu. Počasie bolo krásne. Suchoňov trištvrt hodinový monument zaznel bez závažnejších kolízií. Pani dirigentka Korolenko brala trochu miernejšie tempá, ale výrazovo a obsahovo mala skladbu detailne prepracovanú. Bohužial mohla skúšať so zborom iba raz, čo nikomu nepridalo na sebaistote. Napriek tomu sme aj vďaka mimoriadnej muzikálnej pohotovosti väčšiny hráčov Symfonického orchestra Užhorod-Ľvov-Košice-Sátoraljaújhely a spoľahlivému výkonu SFZ i tenoristu M. Lehotského počuli zdrvivujúci, sugestívny a kataraktický Žalm. Chvilami sa vzduch v chráme doslova iskril, už som čakal, že čosi vybuchne. Gradácie vyzneli naozaj majstrovsky. Ľudia boli z toľkého náročného umenia síce pomerne unavení, ale vedeli správnu a kvalitnú vec oceniť. Neutíchajúci potlesk, standing ovations, nadšená atmosféra čarokrásneho večera. Koncert porozumenia za nami.

(Záznam koncertu na DVD sa nachádza v študovni Hudobného centra, Michalská 10, Bratislava.)

Pravda, ani bezprostredné dozvuky koncertu sa nezaobišli bez peripetií. Popri rozhovoroch pre televíziu a rozhlas som sa musel venovať vyplácaniu ukrajinských hudobníkov, časovo zladíť to bolo enormne ťažké. Keď som sa na smrť vyčerpaný dostavil na miesto recepcie, jedla už takmer vôbec nebolo. Ďalšia chyba: objednali sme málo. Aspoň vína však bolo k dispozícii dostatok... Spevácke zbory čoskoro zmizli a posledné hodiny som strávil v spoločnosti hladných muzikantov a miestnych spoluorganizátorov. Situáciu zachránil starosta, ktorý nás ponúkol z vlastných zásob v miestnej krčme. V relatívne veselej nálade sme na sklonku dňa riešili už len „maličkosť“, ako tridsaťčlennú partiu Ukrajincov čo najrýchlejšie prepraviť na hranicu vo Vyšnom Nemeckom. Všetci však niektorí sa ponáhľali na rýchlik do Ľvova a platnosť víz sa mala skončiť o polnoci... Aj to sa podarilo.

Ráno, keď som sa z celého šialenstva prebral, všimol som si niečo neslýchané. Telefóny mlčia! Bola to ideálna predzvesť sladko blaženého oddychu na celý deň. Nepoznám v živote nič krajšie, ako keď sa zo sna stane skutočnosť.